

HISTORIA DOKTRYN POLITYCZNYCH I PRAWNYCH

Andrzej Sylwestrzak

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE

11

HISTORIA DOKTRYN POLITYCZNYCH I PRAWNYCH

Andrzej Sylwestrzak

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

11

Wydawca
Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący
Dorota Lebedzińska

Korekta
Mira Jasińska-Nowacka

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-809-8
11. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	13
Rozdział I	
Przedmiot historii doktryn politycznych i prawnych	15
1. Zakres i podstawy metodologiczne przedmiotu	15
2. Powiązania z innymi przedmiotami	17
3. Różnorodność opracowań przedmiotu historii doktryn politycznych i prawnych	19
4. Funkcje doktryn politycznych i prawnych	21
5. Problem negacji i kontynuacji w doktrynach politycznych	24
6. Klasyfikacja doktryn politycznych i prawnych	26
7. Pojęcie rewolucji doktrynalnej	29
Rozdział II	
Myśl polityczna starożytnej Grecji okresu klasycznego	33
1. Ogólna charakterystyka	33
2. Sofiści	37
3. Rozwój szkoły sofistów	39
4. Sokrates i sokratycy	42
Rozdział III	
Idealizm Platona	49
1. Osobowość filozofa	49
2. Założenia metodologiczne	50
3. Klasyfikacja ustrojów	51
4. Historiozofia i krytyka demokracji	52
5. Filozofia sprawiedliwości	54
6. Wiedza i władza	56
Rozdział IV	
Realizm Arystotelesa	59
1. Osobowość filozofa	59

2. Założenia metodologiczne	60
3. Teoria społeczeństwa	61
4. Powstanie i cele państwa	61
5. Klasyfikacja <i>polis</i>	63
6. Filozofia sprawiedliwości.....	65
7. Prawo natury.....	68

Rozdział V

Myśl polityczna czasów helleńskich	71
1. Ogólna charakterystyka	71
2. Cyrenaicy i cynicy	72
3. Epikur i sceptycy	74
4. Stoicyzm.....	77
5. Rozwój stoicyzmu greckiego.....	80

Rozdział VI

Doktryny polityczno-prawne starożytnego Rzymu	83
1. Ogólna charakterystyka	83
2. Polibiusz i rozwój doktryny politycznej.....	85
3. Myśl polityczna Marka Tulliusza Cyncerona.....	87
4. Późny stoicyzm: Seneka, Epiktet.....	91
5. Marek Aureliusz.....	95

Rozdział VII

Myśl polityczno-prawna wczesnego chrześcijaństwa	99
1. Ogólna charakterystyka	99
2. Geneza myśli społeczno-politycznej chrześcijaństwa.....	101
3. Szkoła aleksandryjska.....	102
4. Ojcowie Kapadoccy i Doktorzy Kościoła.....	105

Rozdział VIII

Myśl polityczna Świętego Augustyna	109
1. Osobowość filozofa i metody.....	109
2. Praca i cnoty kardynalne.....	111
3. Filozofia sprawiedliwości.....	113
4. Teoria państwa.....	115
5. Państwo a Kościół.....	116
6. Pokój i teoria prawa.....	118
7. Rodzina i społeczeństwo	119
8. Dynamika systemu.....	121

Rozdział IX

Święty Tomasz z Akwinu i rozwój myśli średniowiecznej	123
1. Jan z Salisbury i papalizm	123
2. Awerroizm	126
3. Myśl polityczna Świętego Tomasza z Akwinu.....	127
4. Metodologia i nauki społeczne Akwinaty	128
5. Praca i teoria państwa.....	130
6. Teoria prawa Akwinaty	132
7. Sprawiedliwość.....	134
8. Podsumowanie.....	135

Rozdział X

Koniec średniowiecza	137
1. Ogólna charakterystyka	137
2. Marsyliusz z Padwy.....	139
3. Nominalizm Wilhelma Ockhama	143

Rozdział XI

Renesans w myśli politycznej	149
1. Ogólna charakterystyka wieku Odrodzenia	149
2. Niccolò Machiavelli.....	151
3. Erazm z Rotterdamu	156
4. Tomasz More	157
5. Andrzej Frycz Modrzewski.....	159
6. Jean Bodin	163
7. Doktryny reformacji	167
8. Reformacja w Polsce.....	173

Rozdział XII

Doktryny polityczno-prawne XVII wieku	183
1. Ogólna charakterystyka	183
2. Francis Bacon	184
3. Tommaso Campanella	187
4. Myśl polityczna Hugona Grocjusza	190
5. Samuel Pufendorf	193
6. Liberalizm konserwatywny Spinozy.....	195
7. Doktryny polityczne rewolucji angielskiej	197
8. Myśl polityczna Thomasa Hobbesa.....	202
9. Liberalizm Johna Locke'a	206

Rozdział XIII

Doktryny polityczno-prawne Oświecenia	213
1. Ogólna charakterystyka	213
2. Fizjokratyzm i absolutyzm oświecony	216
3. Liberalizm arystokratyczny Monteskiusza.....	218
4. U źródeł liberalizmu burżuazyjnego.....	223
5. Myśl polityczna Jeana-Jacques'a Rousseau	225
6. Materializm i utopia komunistyczna.....	229
7. Oświecenie w Polsce.....	233
8. Doktryny polityczne rewolucji amerykańskiej	237
9. Doktryny polityczne Wielkiej Rewolucji Francuskiej	239

Rozdział XIV

Szkoła historyczna	247
1. Reakcja doktrynalna na Wielką Rewolucję Francuską.....	247
2. Ogólne założenia szkoły historycznej	250
3. Czołowi przedstawiciele szkoły historycznej	252

Rozdział XV

Idealizm niemiecki	257
1. Kształtowanie się założeń doktryny	257
2. Dialektyka i filozofia dziejów Georga Wilhelma Friedricha Hegla	259
3. Hegłowska idea państwa.....	261

Rozdział XVI

Liberalizm	265
1. Ogólna charakterystyka	265
2. Angielska szkoła liberalistyczna.....	267
3. Liberalizm francuski.....	271
4. Liberalizm niemiecki	274

Rozdział XVII

Socjalizm utopijny	277
1. Ogólna charakterystyka	277
2. Przedstawiciele socjalizmu utopijnego.....	278
3. Komunizm utopijny	283

Rozdział XVIII

Doktryna anarchizmu	287
1. Ogólna charakterystyka	287
2. Doktryna Pierre-Josepha Proudhona.....	288
3. Anarchizm Michała Bakunina i Piotra Kropotkina	290

Rozdział XIX

Rozwój polskiej myśli politycznej w XIX wieku	293
1. Ogólna charakterystyka	293
2. Doktryny reakcyjne	295
3. Doktryny konserwatywne.....	297
4. Myśl demokratyczna	303
5. Rozwój myśli socjalistycznej.....	307

Rozdział XX

Pozytywizm prawniczy.....	313
1. Ogólna charakterystyka	313
2. Pozytywizm anglosaski – John Austin	314
3. Pozytywizm kontynentalny – Rudolf Ihering.....	316
4. Georg Jellinek.....	319
5. Herbert L.A. Hart – pozytywizm umiarkowany.....	322

Rozdział XXI

Darwinizm społeczno-polityczny	325
1. Ogólna charakterystyka	325
2. Filozofia społeczna Herberta Spencera.....	326
3. Ludwik Gumpłowicz.....	328
4. Vilfredo Pareto.....	331

Rozdział XXII

Szkoła rasowo-antropologiczna	333
1. Ogólna charakterystyka	333
2. Czołowi przedstawiciele	334

Rozdział XXIII

Doktryna marksizmu-leninizmu	341
1. Twórcy marksizmu na tle epoki	341
2. Metoda materializmu dialektycznego i historycznego	342
3. Krytyka państwa burżuazyjnego	344
4. Leninizm na tle epoki	345
5. Idea państwa dyktatury proletariatu	346
6. Walka z reformizmem	347

Rozdział XXIV

Reformizm i rewizjonizm	351
1. Początki rewizjonizmu na tle epoki.....	351
2. Działalność Ferdinanda Lassalle'a.....	352
3. Inne wczesne kierunki doktrynalne.....	354

4. Eduard Bernstein.....	355
5. Karl Kautsky.....	359
6. Kontynuacja centryzmu	361
Rozdział XXV	
Liberalizm polityczny końca XIX wieku	365
1. Uwagi ogólne.....	365
2. Czołowi przedstawiciele	366
Rozdział XXVI	
Katolicka doktryna społeczna przełomu XIX i XX wieku	371
1. Tradycjonalizm doktrynalny.....	371
2. Przełomowość pontyfikatu Leona XIII.....	372
Rozdział XXVII	
Doktryna socjaldemokracji na początku XX wieku	379
1. Antonio Labriola.....	379
2. Jean Jaurès.....	382
3. Antonio Gramsci	384
Rozdział XXVIII	
Syndykalizm i kooperatywizm	387
1. Ogólna charakterystyka	387
2. Georges Sorel.....	388
3. Edward Abramowski	390
Rozdział XXIX	
Szkoła psychologiczna w prawie	393
1. Twórca i ogólne założenia	393
2. Zarys metodologii	395
3. Emocje etyczne.....	397
4. Prawo i moralność.....	398
5. Prawo pozytywne i intuicyjne.....	400
6. Polityka prawa.....	402
7. Pojęcie sprawiedliwości	403
8. O wykładzie uniwersyteckim	405
Rozdział XXX	
Doktryna solidaryzmu	407
1. Ogólna charakterystyka źródeł	407
2. Założenia solidaryzmu w prawie	410
3. Norma społeczna	411

4. Teoria państwa i prawa	412
5. Krytyka praw podmiotowych.....	413

Rozdział XXXI

Doktryna funkcjonalizmu	415
1. Geneza i założenia.....	415
2. Twórcy funkcjonalizmu.....	417
3. Realizm prawniczy	419
4. Idealizm prawniczy	421
5. Oddziaływanie funkcjonalizmu	423

Rozdział XXXII

Normatywizm	427
1. Założenia metodologiczne	427
2. Teoria prawa	429
3. System norm prawnych	432
4. Problem podziału prawa.....	435
5. Teoria państwa	436
6. Filozofia sprawiedliwości.....	438

Rozdział XXXIII

Socjologia polityki Maxa Webera	441
1. Uwagi ogólne.....	441
2. Główni polemici.....	442
3. Nauka a polityka.....	444
4. Gospodarka kapitalistyczna.....	446
5. Władza i państwo	447
6. Biurokracja	449
7. Klasy i stany.....	450
8. Socjologia religii.....	451

Rozdział XXXIV

Doktryna państwa faszystowskiego	453
1. Zasadnicze cechy	453
2. Wódz i jego drużyna	456
3. Mit państwa korporacyjnego.....	457
4. Teologia polityczna Carla Schmitta	458

Rozdział XXXV

Spółeczno-polityczna myśl Kościoła w drugiej połowie XX wieku	461
1. Program „aggiornamento”	461
2. Pontyfikat Jana XXIII	462

3. Sobór watykański II	464
4. Pontyfikat Pawła VI	467
5. Pontyfikat Jana Pawła II	469
Rozdział XXXVI	
Doktryna „państwa dobrobytu”	475
1. Formowanie się szkoły	475
2. Etapy kształtowania się doktryny	476
3. Zarys doktryny „państwa dobrobytu”	477
4. Wpływ doktryny na konstytucjonalizm burżuazyjny	479
Rozdział XXXVII	
Doktryna neoliberalizmu	481
1. Warunki formowania się szkoły	481
2. Osobowość i założenia myśli Friedricha Augusta Hayeka	482
3. Pojęcie wolności	484
4. Ideologia sprawiedliwości	485
5. Neoliberalizm Roberta Nozicka	486
Rozdział XXXVIII	
Nowe społeczeństwo przemysłowe	489
1. Ewolucja pojęcia	489
2. Cechy nowej formacji	490
3. Zadania państwa	492
4. Teoria Johna Kennetha Galbraitha	492
5. Wpływ na teorię konwergencji	494
Indeks nazwisk i osób	497

WSTĘP

Przedmiot historii doktryn politycznych i prawnych wykładany w ramach studiów prawnych na kierunkach *Prawo* i *Administracja* ma wymiar interdyscyplinarny, ponieważ jest przewidziany także w programach innych kierunków kształcenia, takich jak nauki polityczne, socjologia, psychologia i filozofia. W wielu zagadnieniach doktryny nawiązują bezpośrednio do historii innych dyscyplin badawczych – filozofii, socjologii, ekonomii czy etyki, poruszają również fundamentalne problemy z zakresu teologii, szczególnie w sferze rozdziału czy współdziałania państwa i Kościoła.

W perspektywie nauk prawnych doktryny stanowią podstawę niemal wszystkich przedmiotów akademickich, ponieważ przedstawiają teoretyczne podstawy ustanowienia każdej instytucji (dotyczy to również Unii Europejskiej). Z moich dydaktycznych doświadczeń wynika, że studenci piszący prace magisterskie, np. z zakresu prawa karnego, cywilnego, międzynarodowego, administracyjnego czy konstytucyjnego, często sięgają do źródeł doktrynalnych, które zainspirowały ustawodawcę do przyjęcia określonych rozwiązań instytucjonalnych. Z tych względów wykład z historii doktryn politycznych i prawnych powinien ulegać ciągłym modyfikacjom i koncentrować się na aktualnych problemach – eutanazji, klonowaniu, suwerenności czy prawach człowieka – ujmowanych jednak w świetle tradycji.

Na wstępie warto przedstawić kilka uwag metodologicznych.

Pierwsza dotyczy założenia w miarę dokładnego, jak na kryteria podręcznika akademickiego, przedstawienia szkół doktrynalnych od grecko-rzymskiej starożytności do czasów współczesnych, ograniczonych jednak do kręgu myśli europejskiej, co wymagało np. pominięcia dorobku filozofii Bliskiego czy Dalekiego Wschodu. Realizacja tego założenia wymagała dokonania w wielu miejscach selekcji materiału i w konsekwencji pominięcia szkół drugoplanowych. Nieunikniony w takich wypadkach subiektywizm autora znalazł wyraz w generalnej koncepcji całości podręcznika, odzwierciedlonej w ostatecznym kształcie spisu treści.

Druga uwaga odnosi się do omówienia w rozdziale pierwszym metodologicznych założeń przedmiotu – jego nazwy, zakresu i metod czy klasyfikacji doktryn. Podjąłem

tutaj ryzyko dość abstrakcyjnych poszukiwań badawczych, które mogłyby oddziaływać inspirująco także na głosy polemiczne. Dodać można, że nauka doktryn nie obfituje w tego rodzaju opracowania, a ich przybliżenie, chociażby w postaci katalogu wybranych problemów, stać się może podstawą dalszych dyskusji.

Trzecia uwaga opiera się na założeniu, że wykład z historii doktryn ma na celu – oprócz poznania rozwoju poglądów na państwo i prawo – oddziaływanie na kształtowanie się w ramach postaw obywatelskich ogólniejszych pojęć, składających się na szerokie rozumienie kultury politycznej. Rozwój poglądów w zakresie np. filozofii sprawiedliwości, praworządności, suwerenności, prawa natury, państwa prawnego czy podziału władz eksponuje znaną myśl stoików: „sądząc innych – sędzisz siebie”, dowodzącą konieczności pogłębiania osobowości obywatela składającej się na dojrzałość tzw. społeczeństwa obywatelskiego i temu celowi – jako wyraźnie sformułowanemu zadaniu – podręcznik powinien służyć.

Czwarta uwaga odnosi się do literatury zamieszczonej w zakończeniu poszczególnych rozdziałów. Wybór ten zawiera wyselekcjonowane pozycje, sprowadzające się do prac podstawowych, opublikowanych w języku polskim i na ogół dostępnych w zbiorach bibliotecznych. Natomiast na końcu rozdziału pierwszego znajduje się wykaz, jeśli nie całości, to zdecydowanej większości opracowań podręcznikowych, jakie ukazały się w polskiej nauce doktryn ostatnich dziesięcioleci.

Ponieważ w 2022 r. rozdział XXXIX pt. „Demokratyczne państwo prawne” należałoby rozwinąć i opisać nowe zagadnienia, które do historii doktryn politycznych i prawnych nie należą, dlatego rozdział ten został pominięty i wydanie jedenaste kończy temat „Nowe społeczeństwo przemysłowe”.

Na zakończenie pragnę skierować słowa wdzięczności do licznej grupy uczonych, którzy poświęcili czas i zechcieli zrecenzować podręcznik, łącznie z wcześniejszymi opracowaniami skryptowymi, składającymi się na ostateczny kształt publikacji. W szczególności pragnę podziękować nieżyjącym już Profesorom G.L. Seidlerowi, A. Burdzie, J. Baszkiewiczowi, A. Łopatce, H. Groszykowi, który był recenzentem całości pierwszego wydania, jak również recenzentom bardziej szczegółowych opracowań, m.in. również nieżyjącemu już Profesorowi H. Olszewskiemu.

Gdańsk, 1 września 2022 r. *Andrzej Sylwestrzak*

Rozdział I

PRZEDMIOT HISTORII DOKTRYN POLITYCZNYCH I PRAWNYCH

1. Zakres i podstawy metodologiczne przedmiotu

 Historia doktryn politycznych i prawnych, jako przedmiot na studiach prawniczych, ukształtowała się w XIX w. **w nawiązaniu do ogólniejszego dorobku filozoficznego, mającego za przedmiot funkcjonowanie państwa i prawa.** Dotychczas zajmowano się tą problematyką w ramach wykładu historii filozofii, bez wyodrębniania specjalnej dyscypliny, poświęconej wyłącznie problematyce historii doktryn politycznych i prawnych. Powstały stąd liczne rozbieżności w rozumieniu samego tytułu przedmiotu, często wskazujące na pochodzenie tej gałęzi wiedzy od nauk filozoficznych. 1

W rezultacie przyjmuje się różne nazwy przedmiotu, takie jak „historia filozofii państwa i prawa” czy „historia idei społecznych”. Żadna z nich nie wydaje się satysfakcjonująca, a odwołanie do terminu wskazującego na filozofię jest po prostu zbyt rozległe, ponieważ sugeruje nawiązanie do całokształtu problematyki filozoficznej, w tym np. nauki o bycie, zasadniczo niemieszczącej się w zakresie historii doktryn politycznych i prawnych. 2

 Przyjęta obecnie nazwa wymaga komentarza, w szczególności dotyczącego pojęcia „doktryna polityczna”. Można polemizować ze zwolennikami różnych definicji doktryny politycznej czy prawnej, aczkolwiek samo rozumienie terminu „doktryna” budzi wątpliwości, ponieważ oznacza zazwyczaj schematycznie przedstawioną wizję rzeczywistości politycznej, z zasady niedającą się modyfikować oraz wykluczającą jakiegokolwiek zmiany. W tym znaczeniu o bezkrytycznych sympatykach takiego myślenia mówimy, że są „doktrynerami”. Odwołanie się zatem do terminu „doktryna” zawiera niebezpieczeństwo takiego właśnie rozumienia i interpretowania omawianych w rozwoju historycznym szkół mających na celu badanie państwa i prawa. Posługiwanie się w dalszym ciągu nazwą przedmiotu określającą zespół teorii tłumaczących zjawiska państwa i prawa jako „doktryny polityczne i prawne” uświadamiać powinno trudności, jakie mogą się pojawić w określeniu samego zakresu problematyki wchodzącej w jego ramy. 3

- 4 Przedstawiając materiał badawczy tej dyscypliny, należy wskazać na pojawienie się dość silnych tendencji zmierzających do oddzielenia problematyki doktryn „politycznych” od doktryn „prawnych” i **traktowanie ich jako odrębnych przedmiotów**:
1. **Historia doktryn „politycznych”** zajmować się powinna analizą poglądów w zakresie funkcjonowania państwa i stąd nazwa przedmiotu pochodząca od greckiego słowa *polis*, oznaczającego państwo-miasto. W tym ujęciu przedmiot historii doktryn politycznych koncentruje się głównie na problematyce powstania państwa, teorii jego funkcjonowania i organizacji oraz badaniu celów czy wartości ujmowanych jako zasadnicze (rudymenarne);
 2. Zakres **historii doktryn „prawnych”** ustalano tak, aby służył on analizie rozwoju myśli w dziedzinie funkcjonowania prawa, w tym głównie aksjologii prawniczej, definicji praw człowieka, sprawiedliwości czy systemów legalności bądź legitymności prawa.

Pomijając rozważania nad zaletami i wadami każdego z proponowanych stanowisk, z dydaktycznego punktu widzenia przedstawiamy historię doktryn politycznych i prawnych obejmującą nie tylko całość poglądów na państwo i prawo, lecz także przyjmującą w miarę jednolitą postawę metodologiczną w badaniach nad obydwoma tymi zjawiskami.

Punktem wyjścia pozostaje przekonanie, że nie może istnieć państwo bez prawa, rozdzielenie zatem poglądów odnoszących się osobno do państwa i prawa byłoby, przynajmniej w sensie dydaktycznym, zabiegiem sztucznym i w gruncie rzeczy utrudniającym ogólne zorientowanie się w całokształcie problematyki przedmiotu.

Zacznijmy zatem od definicji.

- 5 **Doktryny polityczne i prawne to historycznie uwarunkowane poglądy wyjaśniające cele, zasady powstania, organizacji oraz funkcjonowania państwa i prawa.**

Przedmiotem historii doktryn politycznych i prawnych jest głównie przedstawienie systematycznego rozwoju tych poglądów oraz ich klasyfikacji z odpowiednim komentarzem. Pamiętać należy, że wraz z powstaniem państwa pojawiło się myślenie uzasadniające jego istnienie, definiujące doraźne i perspektywiczne cele przyświecające państwu i prawu, a często także zasady, jakim ewolucja tych instytucji powinna podlegać. Zatem dyscyplina historii doktryn politycznych i prawnych wydaje się równie wiekowa, jak samo państwo, zaś współczesny rozwój doktryn wydaje się równie dynamiczny jak postęp naszej cywilizacji. Dzień dzisiejszy przyniósł nader intensywne zróżnicowanie szkół doktrynalnych, związanych z podziałem świata na różne strefy polityczne, gospodarcze, militarne, religijne, czyli, najogólniej mówiąc, cywilizacyjne. Natomiast w warunkach naszego kontynentu wizja jednego „domu europejskiego” od zarania owocuje w sferze doktrynalnej wieloma koncepcjami, w szczególności biorącymi za

podstawę zjawiska nowych „przestrzeni” tak w zakresie zadań Wspólnoty Unijnej, jak i w dziedzinie wolności i praw człowieka.

2. Powiązania z innymi przedmiotami

Historia doktryn wykazuje bezpośrednie powiązania w zasadzie ze wszystkimi przedmiotami wykładanymi w ramach studiów prawniczych. Związki te wynikają z faktu zajmowania się przez historię doktryn fundamentalnymi zagadnieniami dla ustrojowych podstaw państwa. Zatem sposób rozwiązywania przez ustawodawcę problemów podstawowych w dalszej kolejności decyduje o sposobie rozstrzygnięcia spraw bardziej szczegółowych, takich jak: obywatelstwo, prawa pracownicze, partie polityczne, związki zawodowe, dziedziczenie, podatki czy polityka penitencjarna i budżetowa.

Chodzi o pełniejsze uświadomienie sobie, że przyjęta przez ustawodawcę np. koncepcja praw człowieka staje się decydującą płaszczyzną inspiracji w kreowaniu konkretnych instytucji prawnych, funkcjonujących w ramach różnych gałęzi prawa, np. w prawie konstytucyjnym, rodzinnym, spadkowym, administracyjnym czy międzynarodowym.

W tej części wykładu rozważymy jednak powiązania doktryn z niektórymi przedmiotami wykładanymi w toku studiów prawniczych.

! **A. Historia doktryn politycznych i prawnych bezpośrednio łączy się z pojawiającym się obecnie przedmiotem nazywanym „filozofią prawa”,** który można by ściślej określić jako „historia filozofii prawa”. Nazwa ta nawiązuje do tradycji kilku ośrodków akademickich II Rzeczypospolitej przewidujących taki właśnie wykład, obejmujący problematykę odpowiadającą dzisiejszemu pojęciu teorii państwa i prawa oraz historii doktryn politycznych i prawnych. W Polsce po II wojnie światowej, w 1950 r., administracyjnie usunięto z programów studiów prawniczych „filozofię prawa”. Obecnie wyraźne są tendencje przywracania tego przedmiotu. Wydaje się jednak, że reaktywowanie „filozofii prawa” nie oznacza powtarzania materiału wykładanego w ramach historii doktryn. Filozofia prawa zajmuje się głównie aksjologią prawniczą, a więc katalogiem wartości leżących u podstaw całego systemu prawnego. Z tych względów filozofia prawa nazywana bywa „metafizyką prawa” i w tym sensie staje się dyscypliną bliską czystej filozofii. Zazwyczaj filozofia prawa wyprowadza katalog wartości z teorii naturalnych praw człowieka, koncentrując swe badania na różnych formacjach prawa natury. Zatem problematyka sprawiedliwości w wymiarze filozoficznym staje się częścią tego przedmiotu, a filozofia prawa bada prawo natury w świetle różnych teorii zakładających: a) niezmienność praw natury, b) zmienność treści a niezmienność formy, c) dynamiczny rozwój treści i formy praw natury.

6

7

- 8 **B. Historia doktryn politycznych i prawnych pozostaje w bezpośrednich związkach z prawem konstytucyjnym.** Ustawodawca konstytucyjny, decydując się na przyjęcie konkretnych rozwiązań ustrojowych, zazwyczaj sięga do płaszczyzny poszukiwań filozoficznych będących przedmiotem badań historii doktryn. Warto podkreślić, że samo pojęcie nowożytnej konstytucji zrodziło się w filozofii oświeceniowej jako gwarancja wolności oraz suwerenności narodu i obywateli, mająca na celu przeciwdziałanie tyranii czy anarchii. Wystarczy wskazać na takie instytucje konstytucyjne, jak: suweren i suwerenność, podział władz, prawa i wolności obywatelskie, rozdział lub współdziałanie państwa i kościoła czy definicję obywatelstwa – by zrozumieć, że ustawodawca konstytucyjny zazwyczaj na początku odwołuje się do konkretnej doktryny politycznej, by później móc kształtować instytucje ustrojowe. Podobnie przedstawia się sprawa na tle traktatów lizbońskich pełniących rolę konstytucji unijnej. Ustawodawca unijny – na obecnym etapie – pominął definicję Unii jako federacji czy konfederacji, kwestie narodowościowe i podziału władz, chociaż przyjął teorię państwa prawnego. Unia potraktowała szczegółowo także prawa i wolności obywatelskie na tle definicji obywatelstwa unijnego, wkraczając w problemy klonowania i eugeniki czy ustanawiając szeroki zakres tzw. praw socjalnych. W każdym wypadku były to rozwiązania instytucjonalne sprzyjające integracji Unii, czego wyrazem pozostają m.in. polityka regionalna czy społeczna, oparta na zasadzie solidarności. Jednak u podstaw traktatów lizbońskich leżała metodologia interpretacji państwa prawnego w perspektywie integracji unijnej, wolności politycznych i gospodarczych oraz szerokich gwarancji praworządności będących rękąmi konkurencyjnego rozwoju całej Wspólnoty. Doktryna racjonalnie pojmowanych praw człowieka leżała także u źródeł praw i wolności obywatelskich zawartych w Karcie Praw Podstawowych. W rezultacie możemy stwierdzić, że przyjęcie konkretnej konstytucji państwowej czy międzynarodowej (jak traktaty lizbońskie), jest możliwe w sytuacji wyraźnego doktrynalnego zdefiniowania podstawowych pojęć zawartych w ustawie zasadniczej. Wskazuje to na skalę powiązań prawa konstytucyjnego z doktrynami polityczno-prawnymi.
- 9 **C. Doktryny wykazują równie silnie powiązania z prawem publicznym międzynarodowym.** Problem suwerenności wewnętrznej i zewnętrznej, filozofia pokoju jako dobra najwyższego, problematyka wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej czy filozoficzna problematyka humanizacji prawa wojennego oraz teoria praw człowieka i obywatela – wywarły niekwestionowany wpływ na rozwój prawa międzynarodowego. W zakresie praw człowieka wskazać można na walkę z tzw. nieludzkim prawem obowiązującym w wielu krajach, np. w systemie więziennictwa, gdzie humanizacja jest dla kraju wymogiem przystąpienia do konkretnej organizacji międzynarodowej. Natomiast dobrem podstawowym wyprowadzonym z przesłanek doktrynalnych jest filozofia światowego pokoju głoszona już w starożytnej Helladzie, rozwijająca się także w świecie doktryn chrześcijańskich, która dla polityków końca XX i początku XXI w. oznacza konieczność potępienia wojny jako środka rozwiązywania konfliktów. W tym

sensie płaszczyzna myślenia doktrynalnego stała się główną siłą napędową rozwoju prawa narodów.

! D. Wyraźnie zaznaczają się również **związki doktryn z prawem karnym**. Przede wszystkim wspomniana koncepcja praw obywatelskich czy szerzej praw człowieka legła u podstaw całokształtu polityki penitencjarnej. Wspomnieć można o XVIII-wiecznym myślicielu Cesarze Beccaria, torującym drogę humanizacji prawa karnego poprzez walkę z torturami, a nawet potępienie kary śmierci, twórcy zrębów myślenia resocjalizacyjnego w prawie karnym, by pełniej uświadomić sobie inspiracyjny wpływ doktryn polityczno-prawnych na rozwój prawa karnego. 10

! E. **Powiązania doktryn z prawem cywilnym** wydają się równie znaczące. Przebiegają głównie w płaszczyźnie definicji prawa własności, małżeństwa, prawa do spadku czy ochrony praw nabytych, wywierając tym samym wpływ na kształt wszystkich instytucji ustanawianych na tej podstawie. Znane wypadki likwidacji rzymskiego pojęcia prawa własności, następujące zazwyczaj drogą rewolucji mającej na celu ustanowienie własności państwowej czy skolektywizowanej, opierały się na określonej szkole doktrynalnej. Także powrót do klasycznego, można powiedzieć liberalistycznego prawa własności, brał za podstawę wcześniejsze zorientowanie się w argumentacji konkretnej szkoły doktrynalnej, uzasadniającej taki właśnie kierunek ewolucji tej podstawowej instytucji prawa cywilnego. 11

! F. **Powiązania doktryn z prawem administracyjnym** opierają się na wyprowadzeniu konkretnego katalogu praw przysługujących obywatelowi w konfrontacji z władzą państwową. Stąd w postępowaniu administracyjnym czy ogólniejszych działaniach administracji doktrynalnie wypracowano pojęcie strony, czyli obywatela wyposażonego w określone prawa i obowiązki. Także zaskarżalność decyzji administracyjnych do sądów była rezultatem dłuższej ewolucji samej doktryny praw obywatelskich i wreszcie wypracowane przez Unię Europejską zasady „dobrej” czy sprawnej administracji właściwie służącej całemu społeczeństwu opierały się na doktrynie takiej właśnie administracji. 12

3. Różnorodność opracowań przedmiotu historii doktryn politycznych i prawnych

! W **interpretacji i poznawaniu historii doktryn** dochodziły do głosu różne stanowiska badawcze, poszukujące podstawowego kryterium służącego wyjaśnieniu dróg formowania się doktryny politycznej, jak również jej powiązań z życiem społecznym. Podkreślić należy, że między czołowymi przedstawicielami przedmiotu nie ma 13

zgody co do rozstrzygnięcia tego zagadnienia. Ryzykując pewne uproszczenia, możemy wyróżnić w interpretacji doktryn politycznych i prawnych **trzy główne kierunki**:

- 1) szkołę idealistyczną;
- 2) kierunek umownie zwany socjologicznym;
- 3) szkołę materializmu dialektycznego.

14 **Szkoła idealistyczna interpretuje historię doktryn politycznych z punktu widzenia doniosłości i roli, jaką odgrywa w życiu społecznym określona idea.**

U podstaw założeń metodologicznych leży tutaj przekonanie, że doktryna polityczna jako zjawisko czysto teoretyczne jest generalnie oderwana od realiów życia społeczno-ekonomicznego. Z jednej strony zasadniczą wagę przywiązuje się do **indywidualności twórcy doktryny** (idealizm subiektywny); z drugiej – do roli tzw. **idei obiektywnych**, istniejących niezależnie od państwa i społeczeństwa (idealizm obiektywny).

- 15** Podstawowy sposób interpretacji historii doktryn politycznych sprowadzony zostaje do problemów poznania warunków kształtowania się osobowości przedstawiciela myśli politycznej i eksponowania cech jego indywidualności (**idealizm subiektywny**). Inne ujęcia idealistyczne szukają źródeł poznania w katalogu obiektywnie istniejących idei, będących podstawowym kryterium i czynnikiem kształtującym doktryny w konkretnych warunkach życia państwowego (**idealizm obiektywny**). Ten sposób myślenia najbardziej wyraziście reprezentują Platon, później szkoła heglowska i modny w XIX stuleciu idealizm obiektywny, wywierający znaczący wpływ na liczne szkoły doktrynalno-polityczne.

Założenie istnienia katalogu obiektywnych idei, takich jak: wolność, sprawiedliwość, dobro czy szczęście człowieka, staje się fundamentem myślenia filozoficznego, polegającego na przetworzeniu tych idei w konkretnych warunkach i uformowaniu systemu zaleceń, składających się na treść określonej doktryny politycznej. W tym znaczeniu idealistyczna interpretacja rozwoju doktryn uniezależnia je od problematyki stosunków materialnych, struktur klasowych czy ocen całej formacji społeczno-politycznej. Kryterium podstawowym staje się katalog idealistycznie pojętych zasad, istniejących niezależnie od form organizacji państwa i prawa. Jest to szkoła „idealizmu obiektywnego” zakładająca obiektywne istnienie idei niezależnych od przemian społecznych. Praktyka polityczna może co najwyżej brać je jako podstawę w ocenie stosunków międzyludzkich, przy czym powinny one stanowić wytyczną dróg rozwoju społeczeństwa i państwa.

- 16** Podstawowym jednak założeniem szkół idealistycznych jest rola, jaką przypisuje się doktrynom politycznym w procesie kształtowania życia społecznego. Powszechne jest przekonanie, że doktryna wywiera decydujący wpływ na rozwój struktur społeczno-państwowych. W rozumowaniu tym tkwi zasadnicze przeciwstawienie sfery polityczno-doktrynalnej stosunkom społeczno-materialnym. Jest to szkoła zakładająca tzw. dualizm myślenia, oddzielnie traktująca kwestie materialnej strony życia społecznego

Podręcznik omawia kształtowanie się poglądów – od czasów grecko-rzymskich do współczesności – mających decydujący wpływ na cele, zasady powstania, organizację oraz funkcjonowanie dzisiejszych instytucji państwa i prawa. Autor eksponuje zasadę państwa prawnego powiązaną z ideą sprawiedliwości społecznej, zwracając jednocześnie uwagę na ciągle aktualne zagrożenia w postaci terroryzmu czy despotyzmu rządów. Publikacja przybliży i wyjaśnia przesłanki doktrynalne leżące u podstaw dyskusji dotyczących aktualnych zagadnień, jak: in vitro, eutanazja, kara śmierci czy walka z totalitaryzmem.

Książka jest przeznaczona głównie dla studentów prawa i administracji. Będzie również pomocna historykom, socjologom, politologom, dziennikarzom i filozofom.

Andrzej Sylwestrzak – profesor zwyczajny nauk prawnych; wykładał historię doktryn, prawo konstytucyjne i ustrój Unii Europejskiej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego oraz na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego; wykładowca na Wydziale Administracji Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej; specjalizuje się w problematyce filozofii współczesnego państwa ujmowanego w świetle historii myśli politycznej, a także podziału władzy, kontroli administracji publicznej, konstytucyjnych podstaw Unii Europejskiej i doktryny oświeceniowej.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 69 ZŁ (W TYM 5% VAT)